
ETT BESÖK PÅ EUROSTALINLAND

PEETER LUKSEP

Historiens nycker lämnar ibland något litet område ifred för historiens gång, företrädesvis någon isolerad bergsdal där en eller annan form av pittoresket furstendöme tillåts fortsätta in i modern tid. En mindre pittoresk sådan historieficka är den så kallade Transdnestriska Republiken. Här finns inga skyddande berg men väl kvarlevor av rysk kolonialmakt, en hel rysk armé och ett system från en svunnen tid.

Redan när man rullar in i den i svenska historieböcker ihågkomna men av världen i övrigt grundligt glömda staden Bender så tror man sig förflyttad till en film om 70-talets Sovjet. På stora röda plakat hyllas femårsplanen och det socialistiska arbetet. Bender ligger på Dnestr västra strand och är ett militärt ingenmansland, men politiskt hör det till Transdnestr. Efter det obligatoriska sovjetiska tanksmonumentet – sådana som armenierna plockade ner och gjorde till funktionsdugliga stridsvagnar i striderna mot Azerbaidjan – passerar man ytterligare ett antal checkpoints samt bron över Dnestr.

Sju våningar Lenin

Väl över floden möter hammare och skärar, röda fanor, leninstatyer och fler

---

PEETER LUKSEP är riksdagsman för moderaterna i Stockholm

banderoller, plakat och socialistiska malingar. Blunda och tänk: detta kunde vara Riga eller Pskov, Warszawa eller Bratislava för några år sedan. Nåja, inte riktigt. Såväl Bender som den transdnestriska huvudstaden Tiraspol saknar varje tillstymmelse till medeltida charm. Men de jättelika förorterna är desamma. Tensta-Rinkeby i sovjetisk tappning.

Bland de första kvarter man passerar på östra flodstranden är några bostadsområden för officerare med familjer. Innergården pryds av jätteplakat med instruktioner om hur man gör korrekt militär hälsning, samt ett till monument konverterat MIG-plan.

Väl framme i Tiraspol möter oss oblast-sovjetens pompösa byggnad. Framför den sju våningar Lenin – fyra våningar piedestal och tre våningar revolutionär diktator.

Byggnaden kallas numera regeringsbyggnad och presidentpalats. "Presidenten" Smirnov tar emot i "parlamentets"

sessionssal, mot en effektiv fond av en stor röd flagga och bakom en talarstol med den transdnestriska moldaviska republikens mycket sovjetiska statsvapen. Gester och framträdande visar att han har studerat sin Lenin. Han skall nog gärna stå staty strax intill.

Hur är denna anomali möjlig? Ja, som en följd av sovjetisk gränsmotstuvningspolitik. Av rysk kolonialism. Och av omvärldens flathet.

Gränser på drift

Inget land erkänner den transdnestriska republiken. Inte ens Ryssland, officiellt. Enligt internationell uppfattning är Transdnestrien en del av Moldova. Namnet Moldova användes för övrigt för att i någon mån särskilja den nuvarande statsbildningen Moldova från det historiska Moldavien, som omfattar såväl nuvarande Moldova som områden i Rumänien och i Ukraina. Redan här börjar man ana komplikationerna. Faktum är att Moldovas internationellt erkända gränser utgör de gränser som Sovjetunionen gav den moldaviska sovjetrepubliken. Gränser som dock inte överensstämmer med historiska gränser eller etnisk uppdelning. Under andra världskriget erövrade Sovjetunionen det rumänsktalande Bessarabien från Rumänien. Området hade tidigare under 1800-talet varit under ryskt styre, då man hade erövrat det av turkarna, men hade återförenats med Rumänien under det första världskriget. Under tiden mellan de två världskrigen hade Sovjetunionen, för att påminna om

sina anspråk på Bessarabien, format en moldavisk autonom republik av gränsande ukrainskt territorium. När Bessarabien erövrades under andra världskriget skänktes huvuddelen av denna autonoma moldaviska sovjetrepublik tillbaka till Ukraina men en del – det nuvarande Transdnestrien – slogs ihop med Bessarabien. Eller rättare sagt med det som var kvar av Bessarabien sedan man hade tagit områdena i norr och söder och överfört till Ukraina. Denna kombination av huvuddelen av Bessarabien och en bit ukrainskt territorium blev då sovjetrepubliken Moldavien.

Det låter krångligt och resultatet blev mycket riktigt elände.

Alfabets-strid

Under sovjettiden påstod man att det språk som befolkningen i Moldavien talade inte var rumänska utan ett separat språk, kallat moldaviska. Moldaviskan påstods ha slaviskt ursprung och skulle ha fått inslag av latinska ord under romartiden! Som slaviskt språk borde det givetvis skrivas med kyrilliska bokstäver. Först 1989, när sovjetsystemet vacklade i Moldavien, återgick moldavierna till att skriva sitt språk, alltså rumänska, med latinska bokstäver.

En stor majoritet av befolkningen i Moldava är således rumäner. Den största minoriteten är ukrainare och den näst största ryssar. Dessutom finns det en märklig minoritet av kristna turkar, som dock i sammanhanget kan lämnas därhän. Ukrainarna bor huvudsakligen i de om-

råden som ursprungligen var Ukraina, det vill säga de delar av Moldavien som låg öster om floden Dnestr. Ryssarna bor i städer över hela Moldavien, men ändå företrädesvis i industriorterna öster om Dnestr-floden. Moldaverna är alltså i minoritet öster om Dnestr.

Inga fria val

Nu är återigen inte verkligheten så enkel att en majoritet av befolkningen öster om Dnestr-floden beslutat sig för att utlysa självständighet. Några fria val har det inte varit fråga om. Öster om Dnestr råder en kolonial situation. Ryssarna, som bara utgör drygt 20 procent av befolkningen, styr de facto landet. "Presidenten" Igor Smirnov kom för några år sedan från Kamtjatka till Tiraspol. Med i bagaget hade han lång KGB-erfarenhet. "Vicepresidenten" kom också från den sibiriska delen av Ryssland relativt nyligen, likaså är många andra i "regeringen" nyinvandrade från Ryssland. Undantaget är egentligen Transdnestriens "utrikesminister", som är född i området.

Moldavisk konjak

Ukrainarna är satta på undantag. Deras roll är att utgöra landsbygdsbefolkningen. Ryssarna räknar gärna in ukrainarna i sin "majoritet", men det finns starka skäl att ifrågasätta om ukrainarna ställer upp på den bilden. Till den koloniala situationen hör också att detta område hyser en del pensionerad ryska officerare, inte minst genom att den genom sin närhet till den ukrainska Svarta Havskusten och staden

Odessa varit ett populärt område att bosätta sig i, med sitt milda klimat, sina viner och sin moldaviska konjak.

För den som ändå inte tror att det är en rysk koloni så räcker det med att fråga "president" Smirnov om hur han ser på den ryska fjortonde arméns närvaro i Transdnestrien:

– Den kom hit under Katarina den Stora och här har den varit sedan dess!

Mycket riktigt är det "moldaviska" språket i Transdnestrien inte rumänskt, utan slaviskt, och skrivs med kyrilliska bokstäver. Moldaviska föräldrar som försöker undervisa sina barn med latinska bokstäver utsätts för repressalier.

Skådeprocess mot oppositionella

"Rättsväsendet" i Transdnestrien har dömt en del moldaviska aktivister till mycket stränga straff. Bland annat sitter en känd moldavisk kristdemokrat, som vid de moldaviska valen i februari valdes in i det moldaviska parlamentet, i en dödscell i ett transdnestriskt fängelse. Internationella observatörer från ESK som följt rättegångarna har dömt ut dem som skådeprocesser. Men det bekommer, som kanske väntat, de transdnestriska myndigheterna inte det minsta.

I Transdnestrien gäller inte den förhållandevis stabila moldaviska valutan. Inte heller de rubler som är giltiga i Ryssland idag. Här använder man gamla sovjetiska rubel, sådana med Lenin på, på vilka man klistrat ett litet märke med erövraren Suvorovs bild.

Lillehammer-OS

Dock röner inte denna valuta riktigt den uppskattning bland befolkningen som dess ledare måhända hade önskat sig. Vid ett försök att skaffa mig lite transdnestriska souvenirer ger kvinnan bakom disken mig gladeligen en näve transdnestriska rubel i utbyte mot en amerikansk dollar. Senare får jag veta att hon egentligen borde ha gett mig två nävar med rubel, så hon var glad och jag var glad för mina souvenirer.

Märkligt nog har detta Transdnestrien också givit ut ett frimärke, till Lillehammer-OS av allt! Framärket går dock inte att köpa på postkontoret i Tiraspol. Det sägs vara slutsålt, men, tillägger kvinnan i kassan, hon råkar ha några egna exemplar som hon gärna säljer till ett pris som är ungefär 60 gånger det nominella värdet men som ändå inte är mer än halva min näve transdnestr-rubel.

20 nävar rubler

En lunch i stadshotellet ger en värdig avslutning på besöket. För tio dollar (!) serveras vi något som bland deltagarna leder till intensiv debatt: kyckling eller fläsk? Hur som helst serveras det moldaviskt rödvin till, och även om världen har smakat bättre vin så förmår det minska frågvisheten kring maten vartefter eftermiddagen lider. De tio dollar, alltså 20 nävar transdnestr-rubel, som lunchen be-

tingar, motsvarar ungefär en normal månadslön och används förmodligen till att komplettera Smirnovs schweiziska bankkonto. Åtminstone finns det starka röster, till och med inom den ryska armén, som anklagar "statsledningen" för omfattande skumraskaffärer.

Skjutglada soldater

Alternativt går pengarna till att komplettera det transdnestriska vapenförrådet. Den fjortonde ryska armén har visserligen varit relativt behjälplig, inte officiellt men i praktiken – de stridsvagnar som transdnestrierna disponerar kan knappast ha smugglats ut under vapenrocken av olydiga soldater – men lite kulor och krut kommer säkert till pass hos de skjutglada transdnestriska försvarsstyrkorna, rekryterade bland annat från de svarta baskarna från Riga och Vilnius och från Vita Huset i Moskva i oktober 1993. Min irritation över att med mina tio dollar ha bidragit till den transdnestriska kassan kämpar med glädje över att snart få lämna detta Stalin-Skansan.

Törnrosas slott

En ödets ironi gjorde att jag några dagar efter Transdnestrien besökte Eurodisney. Det slog mig att Törnrosas slott påminde en aning om oblatsovjeten i Tiraspol, om än mindre fyrkantigt. Men först i Spöket huset kände jag riktigt igen mig.